
Kierownik Katedry Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej

Bartłomiej Nita

Wrocław, 18 maja 2017 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Nidhal Jasm Mohammed Ali nt. „**Jakość informacji o zyskach banków komercyjnych w Iraku**” (**The Quality of Information about Earnings of Commercial Banks in Iraq**) napisanej na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego pod kierunkiem Promotora dra hab. Tomasza Bernata, prof. US i Promotora Pomocniczego dra Przemysława Mućko

1. Wstęp

Niniejszą recenzję przygotowałem na podstawie pisma Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego prof. dra hab. Waldemara Tarczyńskiego z dnia 13 kwietnia 2017 r. (L.dz. 151/17/WW).

Recenzję przygotowano uwzględniając następujące kryteria: wybór problemu badawczego, tematu i zakresu rozprawy, poprawność formułowania celów i tez pracy, dobór metod i źródeł informacji, strukturę pracy, zawartość merytoryczną rozprawy oraz kwestie formalne.

2. Ocena wyboru problemu badawczego, tematu i zakresu rozprawy

Współcześnie komunikowanie informacji o wynikach finansowych przedsiębiorstw ma bardzo duże znaczenie dla różnych grup odbiorców informacji z systemu rachunkowości. W szczególności dotyczy to banków jako kluczowych podmiotów rynku finansowego, co wynika przede wszystkim z potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego i stabilności systemu finansowego w skali globalnej. Nie można zatem przecenić roli, którą odgrywa sprawozdawczość finansowa, stanowiąca zasadniczy produkt rachunkowości i narzędzie komunikowania z różnymi grupami interesariuszy.

Specjaliści z zakresu rachunkowości nieustannie prowadzą ożywioną dyskusję na temat celów sprawozdawczości finansowej i jej przydatności z punktu widzenia nie tylko inwestorów i ich oceny informacji ujawnianej w sprawozdaniach finansowych, ale również z punktu widzenia tzw. rozrachunku z odpowiedzialności zarządu przed dawcami kapitału. Wiele kontrowersji narosło wokół zakresu raportowania, roli rachunkowości i specjalistów rachunkowości w zaopatrywaniu interesariuszy w informacje o wysokiej jakości, czyli w informacje użyteczne decyzyjnie. Sprawozdanie finansowe tworzone zgodnie z powszechnie akceptowanymi standardami rachunkowości powinno zapewniać wymaganą jakość informacji, w tym w szczególności informacji o wyniku finansowym.

Nie mam zatem wątpliwości, że problematyka wybrana przez Autorkę rozprawy jest interesująca i ważna zarówno z poznawczego, jak i naukowego punktu widzenia, w szczególności mając na względzie, że Doktorantka w swojej dysertacji analizuje jakość informacji o wynikach finansowych generowanych przez banki w Iraku w kontekście potencjalnego stosowania Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej przez te podmioty. Warto nadmienić, że problematyka jakości informacji sprawozdawczej o wynikach finansowych banków nie jest dogłębnie zbadana na rynkach wschodzących, takich jak Irak.

{ Należy zatem uznać, że wybór problemu badawczego spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim. Przedmiotem dociekań naukowych jest problem naukowo-badawczy z elementami niezwykle ważnymi z praktycznego punktu widzenia i rozwiązanie tego problemu może stanowić podstawę do uzyskania stopnia naukowego doktora.

{ Tytuł rozprawy doktorskiej mgr Nidhal Jasm Mohammed Ali jest bardzo zwięzły i komunikatywny i spójny z zakresem przedmiotowym rozprawy.

3. Ocena poprawności sformułowania celów i hipotez pracy

Podjęty przez Autorkę pracy problem badawczy zdeterminował postawiony w niej cel badawczy, który Doktorantka określiła na s. 8 rozprawy jako ocenę jakości informacji o zyskach w Iraku. W oryginale Autorka pomija odniesienie do banków (*The primary goal of the dissertation is to assess the quality of information about earnings in Iraq*), więc już na początku lektury rozprawy nie jest jasne, czy praca dotyczy zysków generalnie czy wyłącznie zysków raportowanych przez banki.

Doktorantka proponuje ponadto sześć celów szczegółowych:

- 1) Wskazanie podstawowych czynników wpływających na jakość zysków w Iraku,

- 2) Ocenę jakości regulacji rachunkowości w Iraku poprzez ich porównanie z MSSF,
- 3) Ocenę jakości zysków banków w Iraku metodą analizy treści sprawozdań finansowych 15 banków w okresie 10 lat,
- 4) Oszacowanie zysków banków po wdrożeniu MSSF,
- 5) Ocenę obecnej jakości zysków 15 banków metodą porównania wartości prognostycznej przepływów pieniężnych, zysków i rozliczeń międzyokresowych,
- 6) Ocenę jakości zysków skorygowanych do wymogów MSSF.

Na tle postawionych celów badawczych Autorka formułuje dwie hipotezy badawcze oraz pięć pytań badawczych. Hipotezy badawcze zawarte są w stwierdzeniach:

- H1: Zyski stanowią lepszą zmienną objaśniającą przyszłe przepływy pieniężne z działalności operacyjnej aniżeli bieżące przepływy pieniężne,
- H2: Jakość informacji o zyskach banków komercyjnych w Iraku będzie wyższa po wdrożeniu MSSF.

Pytania badawcze postawione przez Doktorantkę brzmią następująco:

- Jak ocenia się jakość informacji o zyskach?
- Jakie czynniki wpływają na jakość informacji o zyskach?
- Jaki jest wpływ różnych metod pomiaru na jakość informacji o zyskach?
- Które ujawnienia zwiększają jakość informacji o zyskach?

Cele i pytania badawcze sformułowano komunikatywnie, przy czym niejednoznacznie stwierdzono, czy Autorka chce badać jakość zysków czy jakość informacji sprawozdawczej o zyskach.

4. Ocena doboru metod i źródeł

W części teoretycznej pracy Autorka odwołuje się do wyników badań prowadzonych przez innych badaczy. W pracy Doktorantka wykorzystowała 263 źródła bibliograficzne. Pozytywnie, które Autorka zgromadziła, zostały dobrane z punktu widzenia rozpatrywanego problemu i poprawnie wykorzystane. Autorka dąży do potwierdzenia hipotez badawczych dzięki zastosowaniu dwóch metod. Po pierwsze, analizuje treści sprawozdań finansowych z wykorzystaniem techniki ankietowej oraz szacuje jakość informacji o zyskach według modeli opracowanych przez Barth, Cram i Nelson (2001) oraz stosowanych przez Ebaid (2011). W toku prowadzonych badań Autorka nie potwierdziła prawdziwości pozostawionych hipotez, co można uznać za dyskusyjne, ponieważ badacz powinien ukierunkować proces poznania naukowego

w taki sposób, aby uzyskać potwierdzenie chociaż jednej hipotezy, co pozwala na rozwój nauki poprzez rozszerzenie wiedzy o badanym zjawisku.

Generalnie uważam, że praca pod względem metodycznym przy postawionych celach i hipotezach oraz metodach badawczych odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim. Jednak zgłaszam zasadniczą wątpliwość, która odnosi się do procedury pozyskiwania materiału empirycznego.

Prowadząc badania empiryczne Autorka pozyskała informacje ze sprawozdań finansowych 15 banków w drodze indywidualnego pozyskania informacji bezpośrednio od pracowników banków. Rodzi się na tym tle generalne pytanie o wiarygodność pozyskanego materiału empirycznego. Sama Doktorantka potwierdza w pracy, że banki nie przechowują sprawozdań przez długie okresy. Ponadto podaje, że oficjalne bazy sprawozdań finansowych są niskiej jakości i ani rząd, ani bank centralny Iraku nie są zobowiązane do gromadzenia takich zbiorów danych a wreszcie, że sprawozdania banków nie podlegają upublicznieniu. Zatem warto byłoby wyjaśnić, jaki jest poziom wiarygodności materiału, który posłużył do wnioskowania badawczego.

5. Ocena struktury pracy

Praca obejmuje 165 stron maszynopisu, składa się ze wstępu, w którym sformułowano cele badawcze i hipotezy, pięciu merytorycznych rozdziałów, bibliografii oraz spisów. Rozprawa obejmuje swoim zakresem wszystkie najważniejsze elementy konstrukcyjne, można zatem uznać, że jest pod tym względem kompletna. Konstrukcję pracy oceniam ogólnie pozytywnie. Uważam, że proporcje objętościowe między poszczególnymi rozdziałami zostały zachowane.

Tytuły poszczególnych rozdziałów zasadniczo zostały sformułowane poprawnie a ich nazwy są zgodne z wewnętrzną zawartością, rozwiniętą w podrozdziałach. Nastęstwo poszczególnych rozdziałów jest logiczne. Autorka przejrzyście wyróżniła przegląd literatury, formułowanie własnych hipotez, ramy teoretyczne dla prowadzonych badań, przedstawienie własnej metodyki, uzyskane wyniki i wnioski końcowe wraz z dyskusją.

6. Ocena zawartości merytorycznej rozprawy

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający. Jest dobrze przygotowany, wyjaśnia zasadnicze założenia badawcze przyjęte przez Autorkę oraz przesłanki prowadzonych analiz. W rozdziale tym wyjaśniono koncepcję zysku i jakości zysku z różnych perspektyw, ze szcze-

gólnym uwzględnianiem dorobku teorii ekonomii i rachunkowości. Doktorantka wyjaśniła również podejścia do pomiaru jakości informacji o zyskach na podstawie ustaleń innych badaczy a także czynniki wpływające na jakość zysków.

Drugi rozdział ma charakter poznawczy, ponieważ dotyczy systemu bankowego w Iraku, ale oceniam go jako niezbędny z punktu widzenia zakresu podmiotowego pracy. Syntetyczna charakterystyka systemu finansowego, w szczególności struktury systemu bankowego w Iraku jest dobrze opracowana i przejrzysto zaprezentowana. Bardzo interesujące są rozważania dotyczące trudności na rynku finansowym w Iraku w następstwie globalnego kryzysu oraz sytuacji wewnętrznej w kraju. Rozdział trzeci stanowi etap pośredni między częścią wprowadzającą a badaniami własnymi. Zawiera bowiem wyjaśnienie czynników determinujących rachunkowość i sprawozdawczość finansową w Iraku. Następnie Autorka z jednej strony objaśnia Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, z drugiej zaś krajowe regulacje rachunkowości w Iraku. Wartościowa pod względem badawczym jest próba krytycznego porównania wybranych aspektów dotyczących regulacji rachunkowości w Iraku z MSSF.

Istotne znaczenie dla osiągnięcia celów pracy ma rozdział czwarty, w którym Doktorantka dąży do oceny jakości zysków banków komercyjnych w Iraku w drodze porównania ich zawartości informacyjnej z informacją sprawozdawczą według MSSF. Autorka bada informacje wybranych 15 banków. Mając na względzie trudności z pozyskaniem danych pierwotnych, prowadzi badania techniką ankietową, zadając pytania ukierunkowane na wpływ MSSF na sprawozdania finansowe badanych banków. Na tle tych badań rodzi się wiele wątpliwości:

- jakie przesłanki skłoniły Autorkę do wyboru konkretnych 15 banków wskazanych z nazwy w dysertacji?
- brakuje bardziej szczegółowej charakterystyki metodyki szacowania wpływu analizowanych problemów wynikających z postawionych pytań na zawartość sprawozdań,
- czy prowadzenie badania wyłącznie na podstawie informacji dodatkowej do sprawozdań jest wystarczające?

Autorka *de facto* zidentyfikowała liczbę niepożądanych praktyk (*malpractices*), przy czym nie do końca wiadomo, czy wynika to wyłącznie ze specyfiki krajowych regulacji rachunkowości w Iraku czy innych czynników, takich jak nadużycia lub nieprawidłowości przy sporządzaniu sprawozdań finansowych.

Bardzo duże znaczenie dla pracy doktorskiej ma ostatni rozdział, w którym Autorka dokonuje próby oceny jakości informacji o zyskach i tym samym weryfikacji dwóch hipotez

zarysowanych we wstępie. W pierwszej części rozdziału Doktorantka bada prawdziwość stwierdzenia, że zyski stanowią lepszą zmienną objaśniającą przyszłe przepływy pieniężne z działalności operacyjnej aniżeli bieżące przepływy pieniężne. Wyniki analiz prowadzą do wniosku, że bieżące przepływy pieniężne mają lepszą wartość prognostyczną niż bieżące zyski przy przewidywaniu przepływów pieniężnych w kolejnych okresach. W związku z tym postawiona teza jest weryfikowana negatywnie. Wyniki badań są zatem w opozycji do ustaleń innych Autorów prowadzących badania na rynkach rozwiniętych. Podobnie w drugiej części rozdziału Doktorantka podejmuje próbę weryfikacji hipotezy, że jakość informacji o zyskach banków komercyjnych w Iraku będzie wyższa po wdrożeniu MSSF. Również ta teza jest falsyfikowana. Wyniki badania wskazują, że potencjalna implementacja MSSF w badanych bankach nie zwiększy zdolności prognostycznej zysków przy planowaniu przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej i tym samym nie poprawi jakości informacji sprawozdawczej. Niestety obie hipotezy zostały niepotwierdzone, co z punktu widzenia metodyki badań naukowych nie jest bardzo twórcze. Autorka argumentuje uzyskane wyniki specyfiką wschodzącego rynku irackiego (system polityczny, niestabilność, kultura itd.) Warto byłoby zatem wyjaśnić szerzej wpływ tych czynników na sprawozdawczość banków a przede wszystkim ukierunkować badania własne właśnie na te czynniki, co mogłoby doprowadzić do uzyskania interesujących wniosków i być może pozytywnej weryfikacji inaczej sformułowanych hipotez. Na tle wywodów Doktorantki rodzi się w mojej ocenie kluczowe pytanie, jakie warunki powinny zostać spełnione, aby zastosowanie MSSF w Iraku przyczyniało się do poprawy jakości informacji sprawozdawczej.

Generalnie wydaje się, że prowadzone przez Autorkę analizy są silnie ukierunkowane na przydatność informacji generowanej przez sprawozdawczość z perspektywy inwestorów i całego rynku kapitałowego. Podejście to jest spójne z trendami konwergencji US GAAP i IFRS. Jak wiadomo, w 2010 r. zakończył się pierwszy etap projektu realizowanego wspólnie przez IASB i FASB mającego na celu opracowanie spójnych założeń koncepcyjnych do Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej oraz standardów amerykańskich (US GAAP). Europejska Rada (IASB) wydała dokument dotyczący założeń koncepcyjnych datowany na wrzesień 2010, podobnie Rada amerykańska (FASB) w tym samym czasie wydała swój dokument SFAC8. W obu dokumentach cel sprawozdawczości finansowej ogólnego przeznaczenia został przyjęty w tym samym brzmieniu jako „dostarczanie informacji finansowych na temat jednostki sprawozdawczej, która jest użyteczna dla potencjalnych inwestorów, pożyczkodawców i innych wierzycieli przy podejmowaniu przez nich decyzji o dostarczaniu zasobów dla jednostki” (*The objective of general purpose financial reporting is to*

provide financial information about the reporting entity that is useful to existing and potential investors, lenders and other creditors in making decisions about providing resources to the entity). Przytoczony cel podkreśla bardzo silnie użyteczność decyzyjną sprawozdań finansowych, natomiast w niewielkim stopniu kładzie nacisk na rozrachunek z odpowiedzialności i funkcję powierniczą rachunkowości¹. Współcześnie wielu badaczy, którzy komentują dyskusję nad projektami IASB/FASB, postuluje, aby przy formułowaniu celu sprawozdawczości finansowej zdecydowanie zwiększyć znaczenie generowania informacji o wypełnieniu funkcji powierniczej przez kierownictwo (tzw. *stewardship*). W związku z tym interesuje mnie zdanie Doktorantki na ten temat i komentarz dotyczący współczesnego celu sprawozdawczości finansowej na tle konwergencji US GAAP i IFRS.

7. Ocena kwestii formalnych i poprawności językowej

Język pracy jest w przeważającej części jasny i zrozumiały, co wskazuje na dobre opanowanie warsztatu pisarskiego. Pragnę podkreślić, że edycję pracy można uznać za dobrą, ponieważ odnalazłem w pracy nieliczne uchybienia formalne. Doktorantka dołożyła należytej staranności, aby ułatwić lekturę dysertacji i odbiór zawartych w niej treści.

8. Ocena podsumowująca

Rozprawa doktorska mgr Nidhal Jasm Mohammed Ali stanowi logiczne i naukowe opracowanie poświęcone próbie zbadania jakości informacji o zyskach banków w Iraku. Doktorantka wykazała uporządkowany tok wywodu naukowego, w którym następstwo rozpatrywanych zagadnień jest logiczne i uzasadnione.

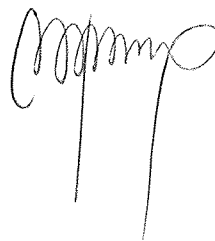
Osiągnięcia naukowe rozprawy doktorskiej należy rozpatrywać w trzech obszarach: poznawczym, metodologicznym i praktycznym. W zakresie poznawczym dzięki przeprowadzeniu badań empirycznych Autorka poszerzyła istniejącą wiedzę dotyczącą jakości informacji sprawozdawczej banków w Iraku wskazując (poprzez falsyfikację postawionych hipotez), że

¹ W dokumentach tych stwierdzono, że jeśli informacja finansowa ma być użyteczna, to musi być przydatna i wiernie odzwierciedlać to, co jest zamierzonym przedmiotem jej przedstawienia. Informacja będzie natomiast przydatna, gdy jej przekazanie istotnie wpływa na decyzje podejmowane przez użytkowników. Odzwierciedlenie informacji jest wiernie, gdy jest kompletne, obiektywne i nie zawiera błędów. Przydatność i wiernie odzwierciedlenie decydują zatem o jakości użytecznej informacji finansowej.

uzyskane rezultaty odbiegają od ustaleń badaczy w krajach rozwiniętych. Autorka podkreśla, że nie można wykazać, iż zastosowanie MSSF przyczyni się do poprawy jakości informacji o zyskach w Iraku. W obszarze metodologicznym Doktorantka podjęła udaną próbę wykorzystania metod naukowych do rozwiązania postawionego problemu badawczego. Wreszcie w aspekcie praktycznym uzyskane rezultaty pozwoliły na sformułowanie wielu wniosków, istotnych z punktu widzenia użytkowników sprawozdań finansowych sporządzanych przez banki w Iraku.

Reasumując, stwierdzam, że rozprawa doktorska przygotowana przez mgr Nidhal Jasm Mohammed Ali nt. „**Jakość informacji o zyskach banków komercyjnych w Iraku**” (**The Quality of Information about Earnings of Commercial Banks in Iraq**) spełnia wymagania określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Stawiam zatem wniosek o dopuszczenie jej do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych.

Wrocław, 18 maja 2017 r.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'M. Jasm', written in a cursive style.